

«маски», в якості яких виступають: агресивність, надмірна залежність, апатія, брехливість, лінь, надмірна мрійливість. Підвищена тривожність впливає на всі сфери психіки дитини: афективно-емоційну, комунікативну, морально-вольову, когнітивну.

До основних причин шкільної тривожності належать: природна нервово-психічна організацію школяра, особливості виховання, завищені вимоги батьків до дитини. У деяких дітей страхи і небажання ходити до школи викликані самою системою навчання, в тому числі несправедливою або нетактовною поведінкою вчителя. Причому серед таких дітей є школярі з різною успішністю [5, с. 185].

Зростання кількості психосоматичних порушень, які ще називають «хворобами цивілізації», пов'язано із збільшенням навантаження на психіку людини під впливом соціального середовища, прогресу, постійної нестачі часу та потребою у значних психологічних і фізичних затратах на адаптацію до них. У такій ситуації найбільш вразливими є діти і підлітки, які виявляються найменш захищеною частиною суспільства через свою емоційну чутливість, особливо тоді, коли немає належної підтримки з боку сім'ї. [1, с. 246].

Велике значення має діяльність нервової системи, яка забезпечує злагоджену роботу всіх систем організму. Психологічне напруження виснажує нервові клітини і створює сприятливі умови для появи соматичних скарг. Мобілізаційні ресурси є вичерпними і тому довготривалий стрес робить людину вразливою до розвитку фізичного захворювання [3, с. 59].

Однією з найчастіших причин тривожності є завищені вимоги до дитини, негнучка, догматична система виховання, не враховує власну активність дитини, її інтереси, здібності і схильності. Найбільш поширена система виховання – "ти повинен бути відмінником". Виражені прояви тривоги спостерігаються у добре успішних дітей, яких відрізняють сумлінність, вимогливість до себе у поєднанні з орієнтацією на відмітки, а не на процес пізнання. Буває, що батьки орієнтують на високі, не доступні йому досягнення у спорті, мистецтві. До цієї ж області відноситься нав'язування дитині чужих інтересів. Вибір хобі повинен належати самій дитині. Примусова участь дитини у справах, які не цікавлять школяра, ставить його в ситуацію неминучого неуспіху. Особливостями поведінки тривожних дітей, є те, що вони відрізняються частими проявами занепокоєння, тривоги, а також великою кількістю страхів, причому страхи і тривога виникають у тих ситуаціях, в яких дитині, здавалося б, нічого не загрожує. Тривожні діти відрізняються особливою чутливістю. Так, дитина може турбуватися: поки він в садку, раптом з мамою щось трапиться. Тривожні діти нерідко характеризуються низькою самооцінкою, у зв'язку, з чим у них виникає очікування неблагополуччя з боку оточуючих [4, с. 183].

Висновки. Теоретичний аналіз літератури свідчить, що підлітки характеризуються надмірною вразливістю. Вони постійно переймаються різними дрібницями стосовно себе і тому, додаткові несприятливі зовнішні впливи спричиняють додаткові психологічні навантаження. Поява почуття тривоги є доволі типовим явищем для цього вікового періоду. Під впливом несприятливих зовнішніх обставин почуття тривоги може перерости у стійку особистісну якість. Сама по собі тривога є цілком нормальним явищем і біологічно обумовленим. Вона виконує ряд позитивних функцій для людини. Під впливом тривоги людина може активізуватися, акумулювати енергію і направити її в потрібне русло. Це є нормальна реакція людини на несприятливі ситуації. Якщо почуття тривоги постійно супроводжує людину і перетворилося на особистісну якість, то в даному випадку ця ситуація потребує певної корекції з боку психолога. Крім цього, постійне відчуття напруги призводить до загального виснаження організму і робить його вразливим до появи соматичних проблем. Тривожна людина постійно очікує несприятливого розвитку якихось подій, що мають відношення безпосередньо до неї. Навіть у досягненні успіху високо тривожна особистість сподівається на негативні наслідки – висловлювання, оціночні судження, переживання, дії з боку оточуючих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костина Л.М. Игровая терапия с тревожными детьми / Л.М. Костина. СПб.: Речь, 2003. 420 с.
2. Лебединець Н. Гігієнічна оцінка шкільної тривожності учнів як показника психологічної атмосфери навчального середовища / Н. Лебединець. Рідна школа. 2007. № 9. С. 15-18.
3. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика: Справочник практического психолога. М.: Изд-во Эксмо, 2005. 992 с.
4. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорілка Н.І. Психологія сім'ї: навч. посібник/МОН: НАУ друк, 2010. 270 с.
5. Прихожан, А. М. Причины, профилактика и преодоление тревожности / А. М. Прихожан. Психологическая наука и образование. 1998. № 2.
6. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / А. М. Прихожан. М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. 304 с.

Луценко І.

Науковий керівник – доц. Груць Г. М.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України однією з найважливіших засад теоретичної концепції та практичної діяльності основної школи є орієнтація на формування високomorальної особистості, виховання духовності майбутнього нашого суспільства. Одним із важливих завдань національної освіти є необхідність повернутися до тих духовних цінностей, які мають бути основним чинником розвитку сучасного покоління. Важливість означених цілей підтверджуються низкою документів, серед яких: Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта», «Україна XXI століття», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті». У зв'язку з цим особливої актуальності набуває управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. Вивчення наукових праць з педагогіки свідчить про наявність наукового підґрунтя для вирішення проблеми управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти. Так, питанням морально-духовного виховання присвячені праці С. Анісімова, Л. Виготського, О. Вишневського, В. Григорчук, Н. Маслової, В. Медушевського, Н. Под'якова, Е. Помиткіна, І. Сіданіч, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін., педагогічні та психологічні аспекти цього феномена розкриті в працях Л. Божович,

В. Давидова, А. Запорожця, І. Зязюна, Г. Тарасова та ін. Проте вивчення практичного досвіду педагогів та програмно-методичного забезпечення управління закладу середньої освіти дали змогу виявити деякі проблеми, зокрема, відсутність спеціальних досліджень з організації управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти. Це актуалізує обґрунтування якісно нових підходів до змісту організаційного та методичного забезпечення морально-духовного виховання закладу середньої освіти та ефективного управління цим процесом.

Формулювання мети статті. *Метою статті* є обґрунтування педагогічних аспектів управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Серед великої кількості проблем, які хвилюють українську педагогіку, значне місце належить питанням духовності і моральності як у філософсько-психологічному, культурологічному, педагогічному, так і в практичному аспектах. При цьому морально-духовне виховання можна визначити як специфічну форму самореалізації особистості в морально-духовній сфері, що пов'язана з її світоглядом; як детермінанту активності школяра, що відрізняється цілісністю рецептивного та продуктивного компонентів і виявляється в практичній морально-духовній діяльності.

У процесі дослідження морально-духовного виховання закладу середньої освіти нами визначено такі характеристики для її аналізу: демократичність – авторитарність відносин в освітній сфері, активність – пасивність учнів в системі обстоювання моральних цінностей, творчий – репродуктивний характер передачі моральних знань, вузькість – багатство моральної свідомості особистості і т.п. Враховано, що «різноманітність предметів людської діяльності, суспільних відносин може виступати як морально-духовні явища – об'єкти ціннісного ставлення, тобто оцінюватися школярами у плані Добра та Зла, істини і хибності, краси та потворності, приємного та неприємного, справедливого та несправедливого» [6, с. 27].

Управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти означає орієнтацію змісту, форм, методів, засобів, характеру взаємодії учасників освітнього процесу на особистість учня, що сприяло розвитку його духовного потенціалу, формуванню здатності особистості до активної моральної діяльності. Організація освітнього середовища закладу середньої освіти в напрямку морально-духовного виховання його учасників містить: створення атмосфери доброзичливості; орієнтацію на вищі духовні цінності; надання можливості учням вільного вибору еталонів та моделей поведінки.

У управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти системно застосовувалися інноваційні педагогічні підходи до організації освітнього процесу. Морально-духовний підхід визнає носієм освітнього процесу не учня як індивіда, а його особистість, його духовно-моральні якості [6]. Утвердження особистості школяра найвищою цінністю буття, навколо якої групується решта освітніх пріоритетів, характеризує особистісно-духовний підхід в навчально-виховному процесі [1]. Культивування гуманістичних цінностей, орієнтирів, які втілюють національні й загальнолюдські цінності морально-духовного життя суспільства та становлять одну з його сутнісних основ, декларувало ціннісний підхід до організації системи морально-духовного виховання закладу середньої освіти [4].

Внутрішнім тлом процесу управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти є використання традиційних підходів і сучасних інноваційних технологій (Ш.Амонашвілі, П.Ерднєв, С.Лисенкова, М.Монтессорі, Б. Нікітін та ін.), узгоджених на ціннісному, психологічному і технологічному рівнях.

Під час управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти слід враховувати такі аспекти: а) факторами морально-духовного виховання виступають компоненти життєвого простору

особистості як специфічного оточення, соціокультурних обставин [3]; б) освітнє середовище повинно бути відкритою системою й забезпечувати діалогічність усіх контактів дитини [2]; в) обов'язковим є створення простору повного вираження морально-духовних якостей педагогів і школярів; г) причетність школяра до системи морально-духовного виховання закладу середньої освіти сприяє прийняттю загальнолюдських цінностей як своїх переконань [4].

На основі аналізу основних властивостей морально-духовного виховання закладу середньої освіти [2; 3; 4; 7 та ін.] визначено систему критеріїв оцінки ефективності її функціонування: 1) можливості школи забезпечити розвиток морально-духовної культури учнів; 2) результативність морально-духовної діяльності дітей і педагогів; 3) створення умов для морально-духовної самореалізації особистості; 4) здатність закладу середньої освіти задовольнити комплекс морально-духовних потреб школяра і сформувати систему морально-духовних цінностей. На наш погляд, інтегрованим критерієм оцінки якості управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти є спроможність адміністрації забезпечити суб'єктам освітнього процесу систему можливостей для ефективного духовного та морального саморозвитку.

Висновки. Отже, узагальнення педагогічної теорії і практики дає можливість вважати управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти основою створення ефективної гуманної системи виховання і навчання учнів. Для організації управління системою морально-духовного виховання закладу середньої освіти визначаємо такі вимоги: діагностична основа навчання; зосередження на потребах учнів, гуманізація навчального спілкування; співпраця, співтворчість між учнем і вчителем; переважання діалогу, турбота про морально-емоційне благополуччя учнів; пристосування засобів виховного впливу до школяра; стимулювання розвитку, саморозвитку і самовиховання учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. /
2. І.Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
3. Жуковський В. М. Теорія і методика викладання предметів духовно-морального спрямування у середніх загальноосвітніх закладах : навчальний посібник. / В. М. Жуковський, Л.Ю. Москальова. – Острого: Вид-во НУ «Острозька академія», 2013. – 364 с.
4. Іванова О.З. Формування духовно-моральної культури учнів /
5. О.З. Іванова // Рідна школа. – 2012. – № 8. – С. 40-42.
6. Киричко В. Виховання гуманістичних цінностей в учнів / В. Киричко // Шкільний світ. – 2005. – №45 (317). – С. 19-20.
7. Савчин М. Духовний потенціал людини : монографія / М. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 508 с.
8. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи : монографія / І. Л. Сіданіч, О. П. Кислашко. – К. : Дорадо-Друк, 2012. – 496 с.
9. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді : загальні тенденції й індивідуальний пошук / О. В. Сухомлинська. – К. : Логос, 2006. – 128 с.

Пермякова К.

Науковий керівник – доц. Сіткар В.І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРАЦЯХ НАУКОВЦІВ

У сучасних умовах суспільного розвитку, умовах ринку праці і новітніх технологій постає необхідність у високо кваліфікованих фахівцях, які володіють сукупністю професійних знань, практичних умінь і навичок, здатні постійно працювати над собою, підвищувати свій професійний та інтелектуальний рівень, прагнуть максимально реалізуватися і приносити користь суспільству.

Зміни, які відбуваються сьогодні у вищій освіті, направлені на формування у студентів не лише міцних науково-предметних знань, створення умов для становлення і розвитку творчої особистості майбутнього фахівця, розкриття особистого потенціалу, а також сприяють самоактуалізації, що є невід'ємною умовою досягнення успіху у житті. Особливістю сучасної вищої школи у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців є забезпечення умов для формування навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, а також розвитку творчого, особистісно-діяльничого потенціалу особистості, які стимулюють самореалізацію особистості і сприяють її прагненню до саморозвитку і самоактуалізації.

Загальні аспекти проблеми самоактуалізації особистості розглянуті в чисельних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів (Л. Коган, М. Михайлов, М. Муляр, М. Недашковська, Г. Нестеренко, Л. Нікіфорова, Л. Подоляно, Н Цибра, Ю.Юхименко). Питання самоактуалізації в навчальній і навчально-професійній діяльності були розглянуті в наукових доробках О.М. Городілової, І.Д. Єгоричевої, Л.М. Кобильнік, Є.О. Лопатіна, Н.І. Петрової, Г.К. Радчук, І.В. Туркової, І.В. Саділова, Т.М. Соломки, Л.В. Цурикової, Шилакіної А.В. та ін. Окремі аспекти розвитку професійних здібностей, особливостей самовизначення, самореалізації та